

Тосхлтин шин материалмуд

Мокн-моньгъл шавр тосхлтин материалмудин кесгнэ орлдигнэ кезанас нааран медгднэ. Теруна́с тоосх болн шавр кирпич кедмн, гончарн болн керамическ производствд орцулдмн, шалджд наалдулд олзлдмн. Мокн-моньгъл шавр элвг болсн учрар инженермудт болн техникудт теруг тосхлтд бргар олзлх уха́н-седкн ордмн. Теднэ күчлггнэ днъгартан урсн уга. Йирин мокн-моньгъл шавриг мннэггнэ градус күргджд халулха „буслдж“, бсдж көвкйдми, көрхлэ́рн бссн кемдждгя́н геедмн биш. Эн учрар йирин мокн-моньгъл шавриг тосхлтд сэн, гиигн материалд хуврулджд олзлх эв-аргъ дгнэ.

Москва шидр бйа́х Тушино балгьнд бйа́дг шинджджд хйа́йлгнэ заводт, буслад бсчкн мокн-моньгълас ячеист керамик гиджд нерадгдг блокс турун болджд шидр кеджд гаргьдсми. СССР-н тосхлтин болн архитектурин Академин тосхлтин шин материалмудин институтин учени Советин заседанэ заводт кедв. Учени Совет шиндждлгнэ көдлмшиг таасджд дөннэд, балгьсдин тосхлтд элвгэр, нег улу селя́дин тосхлтд элвгэр олзлх ячеист керамикиг кеджд гаргьлгнэ технологи́г улм амрар кедг болгьх селвг дгв.

Йирин шар моньгълас, деернэ юм-кум немлдэн угагьар туфас гардг блокин бйа́длтэ хату бат блок гаргьжд авдиг заводин инженермуд көдлмштэн ил узулджд медулцхэв. Эн иигджд кегдсми. Моньгьлгнэ сэн гидгэр зуурджд семеркэд, йирин шавр зуурдг машигьэр өд-бод кенэ. Ухтин тинм шавр крошк болв. Теруг хагасан дарунэ галд шатд уга керамическ створкас кесн шишлнэ кевд („капсель“) бйа́лгнэ. Дакад тер моньгъл шавр крошкиг кевин гурвина кегьад нег хувднэ болдгар кенэ. Тер кевднэ газр дорагьур малтад кесн бешд темдгтэ болм дуньгагьэр халулнэ.

Терунд бйа́сн улсд алнэ болгьджд, тер бешэс кевэр дурнэ, дуньхд дочн тавн тоосхин чигэ́ блок гаргьджд авгдсми. Нег көдлмшч күн, дала́ ик зовинэ угагьар, тер блокиг штабель кегьад хура-

чкна. Тер материал уснак хойр холван гнигн болчкад зөвэр бат болна. Теруг зулгик күнд шааврар цокджд хамхлдж болв.

Энунд бйа́сн, урднэ кесгд жилин туршар ячеист керамик кеджд гаргьлгнэ эв-аргьан бгч йовсн техническ наукин кандидат И. А. Гервидс келв:

—Моньгъл халулха көбджд бссн деерэн, нам тас оньгдан чинртэ болна: негдвэр болхла, дотран кесг оли газов бблвэ́тэ нег зусн уурмг ячеист массд хуврнэ; хойрдвар болхла „буслчкн“ моньгъл уснд урсхн.

Моньгъл шавриг термическ эв-аргьар көблгджд бсчкхлэ́—тосхлтин шин материалмуд гаргьджд авхд ик олзта хаалгьнэ мөн. Эн кевэр гаргьджд авсн ячеист керамик болн пенокералит эрс тэвхд сэн гидг материалмуд болджана. Тедн нег улу халу тэвхш, а́ ивтрэйджд соньсчхш, механическ эд-бод келгьнд амр болна, хадасн заагурнэ сйа́нэр хадгднэ.

Шин материалар кегдждэх блок узлнэ сйа́хн биш болн ода чигн унтэ. Болв, ячеист керамик болн пенокералит тосхлтин көдлмшт бргар олзлгдхднэ магьд уганэ ил. Ячеист керамик бутнэгьу-бор днэгьтэ болджд кегдждэхнэ заводин инженермудиг гундад жахш. Блоксиг „буслгьад“ бйа́хлэ, кеерулгч керамикин ямаран чигн плитсиг бийслэ́гьэн батар наалдулдгнэ ил медгднэ. Иим плитс, гермуд кеерулсн деерэн эвдрлтэс харсна.

Ячеист керамикиг кеджд гаргьлгнэ техникиг хурдар ясрулджд, ягьад болв чигн амрар кегдгд, терунэ производствиг олзта болдгар болн балгьснд чигн, селэнд чигн кергтэ болгьхар тосхачир болн научн көдлэ́чнр зүткдженэ. Газр малтад кесн бешиг тулхин толэд нефтеперегонкин улдл, му нуурс, нуурснэ хог болн нанэ чигн тула́ олзлдж болхмн.

Моньгъл шавриг бсчкжд көвкйа́лгьд эв-аргьар керамит авгдсми—гиигн бетон кедг көвкр шебенк. Бетонар кеджд гаргьджд блг-эди́г керамзитэр кехлэ́ хойр дунду́р холван гиигн болна. Болд-

то́мр хйа́йлгнэ́с гарсн шаг—тосхлтд бргар орулдгнэ. Улгурнэ, Москва́н ббр бйа́х „Электросталь“ заводт металлургическ шлакиг аплопоритд амрар олзлажд орцулна.

Нанэ чигн кесг научн учрежденьслэ́ болн промышленн предприятельслэ́ ниницнэгьу көдлэд институт кесг зусн кеерулгч материалмуд гаргьв. Улгурнэ, эн тоод орджа́хнэ релин—олн-зусн днэгьтэ резин ленолеум. Эну́г хуучн резина́с кенэ.

Шин па́трмудин пол келгьнд модта-волоконист плитс сйа́нэр олзлгднэ. Модта волоконист плит келгьнд мод эд-бод келгьна́с гарсн шагд 2-3 процент пластическ масс негднэ. Модна зоргьсна плитс, нег улу олзта болна. Эн цагт мод белдлгьна́с болн эд-бод келгьна́с 70 процент күрглэн шаг болджд гардг учрар, иим материалмуд кеджд гаргьд цаглшго ик эв-аргь дгнэ.

Багь чинртэ модна чинриг ясрулх аргэ́ институтин научн көдлэ́чнр, изобретатель мудлэ́ хамдан хйа́джд олв. Улгурнэ, хдн уласнас сэн паркет кеджд болдгнэ медгднэ. Болв, шишлнэ зуурлтд орулсн хдн уласна клёпкэр кесн блг-эд хар модар болн бук молар кеснэс му болхш.

Химическ промышленность бсчк-бргджджд йовх учрар, тосхлтин кергт эркэн уга кергтэ шир болн лак кеджд гаргьлгнэ улм бблхмн. Тосхлтин көдлмшт хамтхасн днэгьтэ, нимгн плиточн болн нимгн пленочн кеерулгч бурка́ль кеджд орцулдгнэ нег улу чинртэ. Алюминэ́ производствин шаг олзлгьна́с иштэгьэр, лакн болн ширин материалмуд гаргьджд авх эв-аргь хйа́гддженэ. Иим ширмуд бат болн килвр болхмн, дакад эдниг газадк днэгьлгьнд олзлгдсн деерэн, герин дотриг кеерулджд днэгьлгьнд орцулджд болхмн.

СССР-н тосхлтин болн архитектурин Академин научн шин учреждэнэ́ коллектив олн-амтнд, эврэннэ Тб́рскндэн шин балгьсд, поселкэ болн селэд тосххд нбкд болхар тосхлтин шин материалмуд олхар зүткдженэ.

В. НОВОСЕЛОВ.